

TOEGANKELIJKHEID

een pleidooi voor betere regels

ADVIESRAPPORT
WIJZIGING REGELGEVING

CG-Raad, CSO, VACpunt Wonen

Mei 2012

COLOFON

Het rapport is tot stand gekomen met hulp van een klankbordgroep bestaande uit:

Renate Brentjes (Federatie van Gehandicapten Organisaties Limburg)
Harrie Dirkx (CSO)
Micha van der Dool (Dwarslaesie Organisatie Nederland)
Herman Evers (Viziris)
Jan Geurts (ZET)
Hans Gorissen (Stedelijk Overleg Lichamelijk Gehandicapten Utrecht)
Hein Griffioen (Klub Lange Mensen)
Roland van Grinsven (Viziris)
Job Haug (CliëntenBelang Utrecht / Provinciaal Gehandicapten Platform Utrecht)
Jos Hendriks (Dwarslaesie Organisatie Nederland)
Willem Jagersma (Projectbureau Toegankelijkheid)
Bert de Jong (Nederlandse Vereniging voor Slechthorenden)
Robert de Kloe (Projectbureau Toegankelijkheid)
Nelleke Nelis (VACpunt Wonen)
Frans Joseph Rouppe van der Voort (Belangenvereniging van Kleine Mensen)
Frans Schuurman (CMO Flevoland)
Tamara Stranders (Platform VG)
Anneke van der Vlist (CSO)
Sia van Waveren-van Voorst (CSO)
Bart Weggeman (Cliëntenbelang Amsterdam)
Klaas Wierda (CSO)

Chronisch zieken en Gehandicapten Raad Nederland

Coördinatie:
Janny Lagendijk (CG-Raad)
Jan Jasper Homan (CG-Raad)

Samenstelling:
Maarten Wijk (WIJK oka)

In opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Utrecht, Mei 2012

TEN GELEIDE

Eind 2011 stelde het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) ons in de gelegenheid wensen kenbaar te maken ten aanzien van het verbeteren van de toegankelijkheidsvoorschriften in onder meer het Bouwbesluit. Van dat aanbod hebben we dankbaar gebruik gemaakt. Het voorliggende adviesrapport is het resultaat.

In deze verkenning geeft de CG-Raad, samen met CSO en VACPunt Wonen, de overheid ruimschoots munitie voor betere toegankelijkheidsregelgeving in 2013 en volgende jaren.

GRONDRECHT Toegankelijkheid is een randvoorwaarde voor participatie in sociale en economische activiteiten. Het is niet alleen een grondrecht maar draagt ook structureel bij aan economische productie, consumptie en kostenreducering. Zie bladzijde 17. We signaleren in het rapport waar het in de praktijk vaak misgaat. Op grond van goede argumenten en de praktijk doen we suggesties voor het verbeteren van de bouwvoorschriften. Naast onze conclusies op bladzijde 6 komen we met een voorstel tot aanpassing van het Bouwbesluit (bladzijde 32). We staan ook stil bij mogelijkheden om bepalingen op te nemen in de (concept) Omgevingswet. En benadrukken het belang van handhaving in de praktijk en van de impulsen die de overheid verder aan toegankelijkheidsbevordering kan geven.

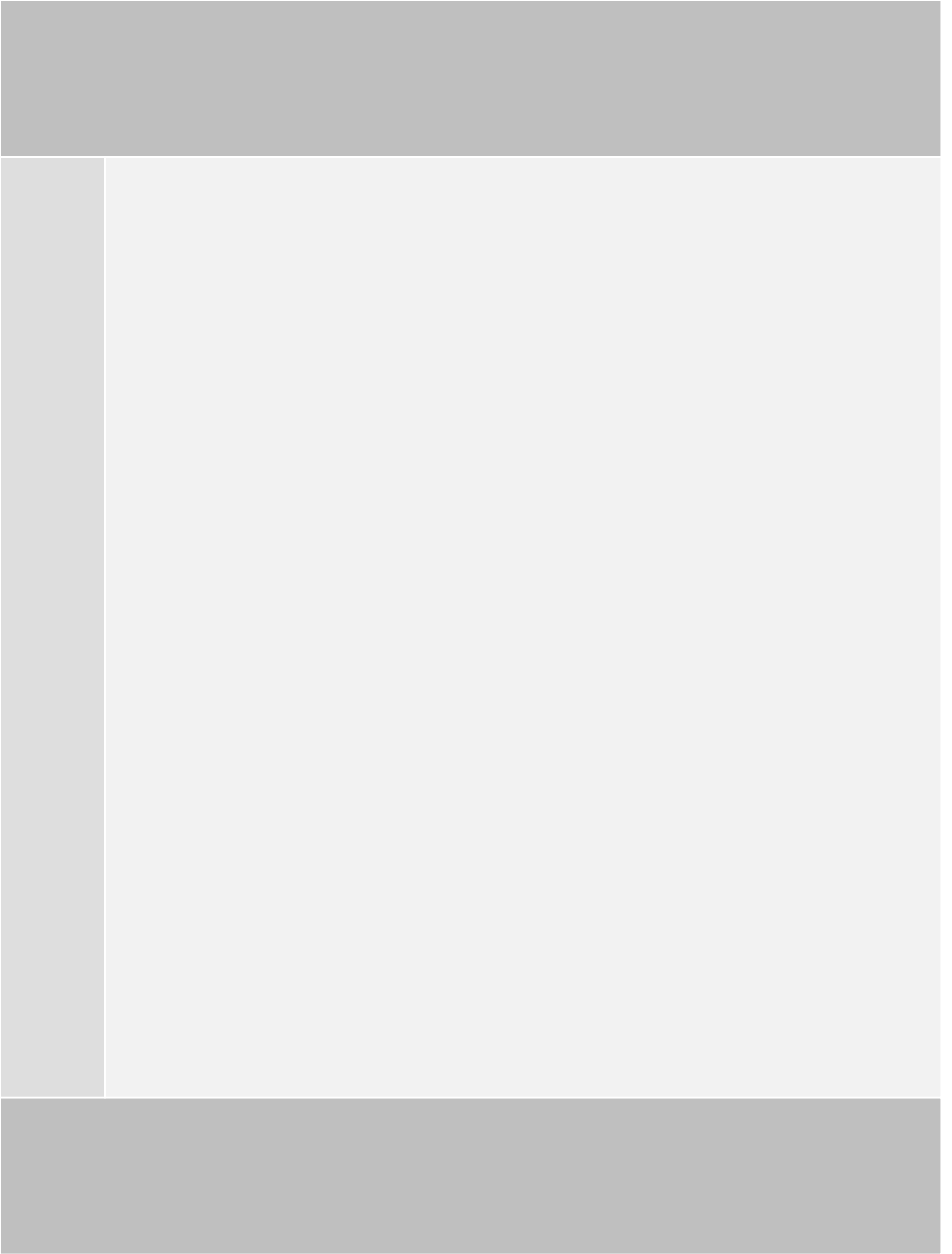
Ons pleidooi voor betere regelgeving en - in het algemeen - meer aandacht voor toegankelijkheid is niet nieuw. Al decennia wijzen onze organisaties erop, dat toegankelijkheid vraagt om een krachtiger wettelijke basis. Dat is nog steeds hard nodig: de bouwpraktijk voorziet onvoldoende uit eigen beweging in voor iedereen goed toegankelijke gebouwen en woningen. Mensen met beperkingen en de steeds groter wordende groep ouderen zijn daarvan de dupe.

Lang is er te weinig aandacht aan toegankelijkheid besteed. Nu is het de hoogste tijd om het roer om te gooien. We worden daarbij gesteund door internationale ontwikkelingen en regelgeving, zowel in Europa als via de Verenigde Naties, die 'inclusief denken en doen' noodzakelijk maken.

Wij hopen, nee, verwachten daarom ook dat onze argumenten en suggesties in dit rapport door 'de politiek' en overheid ter harte zullen worden genomen. Alleen dan zal op enig moment geen aandacht meer voor toegankelijkheid nodig zijn. Simpelweg, omdat het onderwerp bij alle betrokkenen voorgoed tussen de oren zit. En pas dan kunnen we spreken van een gebouwde omgeving, waar inderdaad iedereen gelijkwaardig en onafhankelijk 'uit de voeten' kan, zoals dat gewoon hoort te zijn in een beschaving.

Fini de Paauw,

Voorzitter Chronisch zieken en Gehandicapten Raad Nederland,
mede namens de koepel van ouderenorganisaties CSO en VACPunt Wonen.

INHOUD

SAMENVATTING	7	beknopte weergave van de voornaamste argumenten en conclusies
A HET BELANG		
A1 TOEGANKELIJKHEID	11	over het begrip toegankelijkheid, het streven naar een voor iedereen toegankelijke gebouwde omgeving en de sociale en economische betekenis daarvan voor mens en samenleving
A2 AMBITIE	13	
A3 RECHT	15	
A4 NUT	17	
B DE PRAKTIJK		
B1 BUITENRUIMTE	21	over hoe onzorgvuldig de bouwpraktijk niet zelden omspringt met de beschikbare richtlijnen en wettelijke regels voor de toegankelijkheid van de openbare buitenruimte, gebouwen en woningen
B2 GEBOUWEN	23	
B3 WONINGEN	25	
C NIEUWE START		
C1 OMGEVINGSWET	29	over hoe de Omgevingswet, het Bouwbesluit en de handhaving kunnen worden verbeterd en toegankelijk bouwen verder door de overheid zou kunnen worden gestimuleerd
C2 BOUWBESLUIT NU	31	
C3 BOUWBESLUIT VOORSTEL	33	
C4 HANDHAVING	35	
BRONNEN	37	opsomming van de voor dit rapport geraadpleegde literatuur

CONCLUSIES OP EEN RIJ

met een verwijzing naar het hoofdstuk waaraan ze zijn ontleend

A1	Toegankelijkheid is een basisvoorwaarde voor een samenleving. Het stelt mensen in staat om in de leefomgeving te doen, wat zij er te doen hebben.
A2	Toegankelijkheid dient ieders behoefte aan een onafhankelijk en gelijkwaardig gebruik van de openbare buitenruimte, gebouwen en woningen.
A3	Toegankelijkheid is ieders recht, niet alleen volgens onze Grondwet, maar ook volgens de Verenigde Naties, Europa, de wet gelijke behandeling, de Arbowet en de WMO.
A4	Toegankelijkheid is altijd en overal van nut. Het is economisch verantwoord en waardevol, het ontzorgt en is duurzaam.
B1	Toegankelijkheid van de openbare buitenruimte vraagt in het bijzonder aandacht voor materiaalkeuze en details tijdens de uitvoering en handhaving in het dagelijks beheer.
B2	Toegankelijkheid van met name 'onder architectuur' gebouwde gebouwen vraagt in het bijzonder aandacht in de eerste fasen van planvorming en toetsing op experimentele details.
B3	Toegankelijkheid van woningen vraagt aandacht vanaf het stedenbouwkundig plan, de verkaveling, de ontwikkeling van het woningtype en eist aandacht voor uitvoeringsdetails.
C1	Toegankelijkheid vraagt aandacht in de Omgevingswet, als thema in procedures voor het monitoren van de bestaande leefomgeving, en in effectrapportages bij planontwikkeling.
C2	Toegankelijkheid is in het huidige Bouwbesluit onduidelijk geregeld. Er is te veel ruimte voor een ongunstige uitleg en het omzeilen van de regels.
C3	Toegankelijkheid kan in het Bouwbesluit veel beter worden gewaarborgd door het verduidelijken van het toepassingsgebied. Het gaat niet om meer regels, maar om betere regels.
C4	Toegankelijkheid moet veel beter gehandhaafd worden door hogere prioriteit bij de overheid, bewustwording in de bouwkolom, aandacht in het onderwijs en inbreng van gebruikers.

SAMENVATTING

Dit rapport is een pleidooi voor het verbeteren van de huidige regelgeving op het gebied van toegankelijkheid. Dit pleidooi begint met het duiden van het belang, laat zien waar het in de praktijk misgaat en eindigt met suggesties voor betere regels.

A. HET BELANG Toegankelijkheid is de eigenschap van de gebouwde omgeving die maakt dat mensen er kunnen doen wat ze volgens de bestemming moeten kunnen doen. Uit deze definitie volgt dat toegankelijkheid een voorwaarde is voor participatie in sociale en economische activiteiten en voor de vrijheid te wonen waar men wil. De ambitie is, dat iedereen dit op een zo onafhankelijk en gelijkwaardig mogelijke wijze zou moeten kunnen doen om zodoende naar vermogen regie over het eigen leven te hebben. Welbeschouwd is dit volgens de Grondwet en het VN-Gehandicaptenverdrag een recht. Het is bovendien van economisch nut, omdat het productiviteit en consumptie bevordert en zorg reduceert.

B. DE PRAKTIJK Er bestaan richtlijnen voor de toegankelijkheid van de gebouwde omgeving. Ze zijn in decennia ontwikkeld door organisaties die de belangen van gebruikers van de omgeving vertegenwoordigen. Het Bouwbesluit maakt sinds 1992 gebruik van een beperkt aantal regels uit deze richtlijnen. Daarmee zou ten minste een minimumniveau zijn gegarandeerd. De richtlijnen worden in de bouwpraktijk lang niet altijd gevolgd en ook aan het Bouwbesluit wordt niet altijd consequent voldaan. Soms zelfs helemaal niet. Kennelijk is de bouwpraktijk onvoldoende doordrongen van het belang van toegankelijkheid, evenals lokale overheden die tekort schieten in de handhaving van de wettelijke regels. Er heerst – zo lijkt - een cultuur van onverschilligheid. Met als resultaat een omgeving die nu voor velen ontoegankelijk is en – bijvoorbeeld gelet op de vergrijzing – slecht op de toekomst is voorbereid.

C. NIEUWE START De praktijk leert dat er betere regelgeving nodig is. De (concept) Omgevingswet is het juridisch kader bij uitstek om toegankelijkheid onder te brengen. Dit is primair van belang voor het waarborgen van de toegankelijkheid van de openbare buitenruimte, waarvoor nu wettelijk geen regels gelden. Via de Omgevingswet zou toegankelijkheid ook als aandachtspunt voor het beheer van de gebouwde omgeving kunnen worden geborgd. *In het Bouwbesluit moet vooral het toepassingsgebied van de huidige toegankelijkheidsregels worden vergroot en verduidelijkt.* Het gaat er om, dat een nieuw (woon)gebouw vanaf de openbare weg in zijn gehele ruimtelijke structuur toegankelijkheidsgaranties biedt. Alle voor de toegankelijkheid belangrijke details zouden in de voorschriften achterwege kunnen blijven, mits in de toelichting op de voorschriften op het belang van die details wordt gewezen. Bij verbouwprojecten zou ontheffing van regels mogelijk moeten zijn, zolang de toegankelijkheid van voor bezoekers relevante functies gewaarborgd blijft. Toegankelijkheid moet in de handhaving een veel hogere prioriteit krijgen. De rijksoverheid kan hieraan een bijdrage leveren door lokale overheden, de bouw- en vastgoedwereld en het bouwkundig onderwijs op het maatschappelijk belang ervan te wijzen en ook door de verbetering van de bestaande voorraad te stimuleren. En daarbij de consumentenorganisaties te blijven ondersteunen die decennia lang namens iedereen een lans voor toegankelijkheid hebben gebroken.

A. HET BELANG

over het begrip toegankelijkheid,
het streven naar een voor iedereen
toegankelijke gebouwde omgeving
en de sociale en economische betekenis
daarvan voor mens en samenleving

B

C

A1

Geboden Toegang

Handboek voor het toegankelijk en bruikbaar ontwerpen en bouwen voor gehandicapte mensen

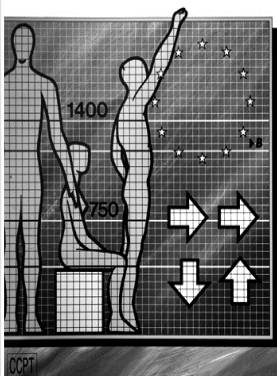
A2

A3

A4

EUROPEAN MANUAL FOR AN ACCESSIBLE BUILT ENVIRONMENT

ONTWIKKELING VAN HET BEGRIIP TOEGANKELIJKHEID

Het begrip toegankelijkheid ontspringt in 1957 in het *Tijdschrift voor Gebrekkigenzorg* [bron 01], waar voor het eerst de link wordt gelegd tussen de eigenschappen van de omgeving en de revalidatie van 'invaliden'. Vanaf dat moment worden richtlijnen ontwikkeld die zijn gebaseerd op rolstoelgebruik en allengs worden ook de behoeften van blinden in kaart gebracht. In 1973 verschijnt het handboek *Geboden Toegang* [bron 02-03], dat in de elf drukken die van dit boek verschijnen uitgroeit tot het standaardwerk voor het toegankelijk bouwen voor 'gehandicapte mensen'.

Als de Nationale Woningraad in 1987 de *Eisen voor aanpasbaar bouwen* [bron 04] publiceert en uit het buitenland concepten als 'Universal Design' en 'Design for All' overwaaien, vindt er in de begripsvorming een omslag plaats. Categorieel bouwen voor gehandicapten maakt plaats voor een integrale benadering: bouwen voor iedereen. De formule voor dit concept wordt in 1990 vastgelegd in het *European manual for an accessible built environment* [bron 05]. De filosofie van dit Europese boek - in 1996 samengevat in het *European Concept for Accessibility* [bron 06] - is voor de Rijksgebouwendienst aanleiding om het begrip integrale toegankelijkheid voor nieuwe en bestaande rijkshuisvesting uit te werken in een set richtlijnen. Deze worden in 1996 gepubliceerd in de *Rgd-Toegankelijkheidsgids* [bron 07]. Aanpasbaar bouwen en integrale toegankelijkheid vormen vervolgens de basis voor de Nederlandse norm voor de toegankelijkheid van buitenruimten, gebouwen en woningen, de *NEN1814* [bron 08].

Als gevolg van het nieuwe begrip maakte het categorale *Geboden Toegang* in 1995 op initiatief van de CG-Raad plaats voor een nieuw standaardwerk: het *Handboek voor Toegankelijkheid* [bron 09]. Werd in de subtitel van de eerste drie drukken van het handboek nog verwezen naar de voorganger *Geboden Toegang*, vanaf de vierde volledig herziene druk verwijst de subtitel naar 'de ergonomie van stedelijke inrichting, gebouwen en woningen'. Vanaf de vierde druk is het handboek mede gebaseerd op het werk van de leerstoel Toegankelijkheid (TU Delft 1996-2001), die in haar publicatie *Tussen mens en plek* [bron 10] toegankelijkheid van een ergonomisch fundament voorziet. In de meest recente zesde druk van het handboek uit 2008 [bron 11] is deze basis verder uitgekristalliseerd.

Op dit moment (voorjaar 2012) is een zevende druk in ontwikkeling. Hier en daar zullen aanpassingen plaatsvinden. De definitie van en ambitie bij het begrip toegankelijkheid blijven evenwel onverminderd van kracht: toegankelijkheid is van en voor iedereen.

TOEGANKELIJKHEID

Mensen willen kunnen participeren in sociale, economische en culturele activiteiten. We willen wonen, werken, consumeren, recreëren. De toegankelijkheid van de gebouwde omgeving is hiervoor essentieel, immers:

“Toegankelijkheid van de gebouwde omgeving is de eigenschap van buitenruimten, gebouwen en woningen die maakt dat mensen er kunnen doen wat ze volgens de bestemming moeten kunnen doen.”

OVERAL Volgens deze definitie uit het *Handboek voor Toegankelijkheid* [bron 11] is toegankelijkheid overal aan de orde waar we iets te doen hebben. Buiten, waar we onderweg zijn, op de bus wachten, de auto parkeren, een brief posten, de hond uitlaten, of gewoon wat rondhangen. Toegankelijkheid is aan de orde in gebouwen, waar we werken of klant zijn. Toegankelijkheid is aan de orde in de woning waar we ontspannen, eten, koken, slapen, vrienden ontvangen, onszelf verzorgen, de was doen, onze spullen opbergen, waar we opgroeien en ouder worden.

ERGONOMIE Op iedere plek willen we zo goed mogelijk kunnen doen wat we er te doen hebben. Het houdt in dat we ons gezond voelen en veilig weten. Dat we ons kunnen verplaatsen en onze handelingen kunnen verrichten. En kunnen ‘zien en horen’ wat we moeten kunnen waarnemen, de informatie begrijpen die we moeten begrijpen. Toegankelijkheid is aldus een kwestie van ergonomie en heeft betrekking op vele omgevingsvariabelen, zoals bewegingsruimte, loopruimte, trappen, liften, hellingen, hoogtes en afmetingen van dingen, vloerafwerking, kleurgebruik, licht, akoestiek, geluidsversterking, bewegwijzering, noem maar op.

DIVERSITEIT Toegankelijk bouwen houdt in, dat de omgeving wordt afgestemd op hoe mensen zijn, op wat ze kunnen en op wat ze niet kunnen. En mensen zijn zoals ze zijn. We hebben veel gemeenschappelijke kenmerken, maar verschillen onderling eveneens qua lichaamsbouw en in fysieke en verstandelijke vaardigheden. We zijn groot of klein, oud of jong, snel of langzaam, dik of dun, slim of traag, zien goed, slecht of niet, horen goed, slecht of niet, zijn fit, tijdelijk geblesseerd, of permanent afhankelijk van hulpmiddelen, zoals een rolstoel, rollator, gehoorapparaat of taststok. Toegankelijkheid is rekening houden met het universele gegeven van deze diversiteit.

IEDERS BELANG Dat ondanks dit universele gegeven toegankelijkheid in overheidsbeleid, in de politiek, in de bouwpraktijk en in de publieke opinie vaak exclusief als gehandicaptenissue wordt gezien, is historisch begrijpelijk. Immers, het zijn met name de gehandicaptenorganisaties geweest die het onderwerp op de agenda hebben geplaatst. Met die beperkte associatie is niets mis, zolang men zich maar realiseert, dat iedereen gehandicapt is als hij of zij een hindernis ervaart. En die ervaren wijzelf, onze ouders of onze kinderen allemaal wel eens zolang de omgeving niet helemaal toegankelijk is. Is het niet nu, dan wel met de jaren. Toegankelijkheid is ieders belang.

A1

A2

A3

A4

B

C

A1

A2

A3

A4

“VOOR IEDEREEN BRUIKBAAR”

Het begrip 'iedereen' is moeilijk te duiden. In deel B van de zesde druk van het *Handboek voor Toegankelijkheid* [bron 11] is het begrip iedereen zo goed mogelijk meetbaar gemaakt door te spreken van 'kritisch gebruik' en aan dit gebruik grenswaarden te verbinden. Deze grenswaarden hebben betrekking op alles wat van belang is voor het waarnemen, begrijpen, voortbewegen en handelen in de gebouwde omgeving.

De term 'kritisch gebruik' verwijst letterlijk naar de oorsprong van de grenswaarden en dat zijn de ervaringen van mensen die in hun dagelijkse leven met knelpunten in de gebouwde omgeving worden geconfronteerd en die deze ervaringen kenbaar hebben gemaakt via belangenorganisaties, zoals de CG-Raad, ouderenbonden en Adviescommissies Wonen (VAC's). Zolang deze betrokkenheid blijft bestaan zullen de grenswaarden telkens verder worden aangescherpt en zal ooit letterlijk iedereen door deze waarden worden ingesloten.

AMBITIE

Toegankelijkheid is de basis voor het functioneren van mensen in hun fysieke leefomgeving en raakt talloze omgevingsvariabelen. De vraag is welke prestaties we mogen verwachten van openbare buitenruimten, gebouwen en woningen en hoe deze prestaties meetbaar worden gemaakt. De ontwikkeling die het begrip de afgelopen decennia heeft doorgemaakt, heeft geresulteerd in de volgende omschrijving:

“De gebouwde omgeving moet zodanig bruikbaar, veilig en gezond zijn vormgegeven en ingericht, dat iedereen er onafhankelijk en gelijkwaardig kan functioneren. Plekken voor gezamenlijk gebruik moeten hiertoe ‘bezoekbaar’ zijn en plekken voor individueel gebruik ‘aanpasbaar’.”

BRUIKBAAR, VEILIG & GEZOND Een buitenruimte, gebouw en woning is bruikbaar als we er feitelijk kunnen doen wat we er moeten kunnen doen. We hebben bijvoorbeeld ruimte nodig om te bewegen, we moeten de weg kunnen vinden, we moeten ergens in en uit kunnen, ergens bij kunnen, enzovoorts. We willen bij wat we doen niet onnodig aan risico's worden blootgesteld, bijvoorbeeld buiten in het verkeer en binnen als er brand uitbreekt. Ook risico's van vallen, botsen, struikelen, uitglijden, schaven, snijden en beknelling moeten zo goed mogelijk worden uitgesloten. De plekken waar we zijn mogen geen schadelijke invloed hebben op ons gestel. Er zijn vele zaken bepalend voor onze gezondheid, zoals het binnenklimaat, de luchtkwaliteit en materiaalgebruik. Gezondheid vraagt ook om aandacht voor hygiëne en de mogelijkheid om de omgeving schoon te houden. Ons mentale welzijn is gebaat bij voldoende daglicht en uitzicht en maatregelen tegen geluidsoverlast.

IEDEREEN, ONAFHANKELIJK & GELIJKWAARDIG Iedereen heeft behoefte aan bruikbaarheid, veiligheid en gezondheid. De ambitie is dan ook om de gebouwde omgeving zodanig in te richten, dat iedereen er 'uit de voeten' kan, ongeacht zijn of haar fysieke bouw, leeftijd, vaardigheden en beperkingen. Iedereen zou onafhankelijk, dus zonder hulp van derden, van voorzieningen gebruik moeten kunnen maken en op een gelijkwaardige wijze. Dit vraagt principieel om voorzieningen die iedereen kan gebruiken, in plaats van aparte voorzieningen voor aparte categorieën gebruikers.

BEZOEKBAAR & AANPASBAAR Er wordt wat betreft de gewenste toegankelijkheidsprestatie in principe wel onderscheid gemaakt in twee soorten plekken. Namelijk plekken die exclusief door een bepaald individu worden gebruikt (bijvoorbeeld een kantoorwerkplek en woning) en plekken waarvan collectief gebruik wordt gemaakt (door bijvoorbeeld bezoekers, publiek, gasten). De individueel gebruikte plek en de route ernaartoe moeten eenvoudig aan individuele wensen kunnen worden aangepast. En de collectief gebruikte plekken op voorhand bereikbaar en geschikt zijn voor iedereen.

NB: Uit de ambitie blijkt, dat voor een bruikbaar, veilig en gezonde gebouwde omgeving veel aspecten om aandacht vragen. Om praktische redenen richt de focus zich in dit rapport op de 'bruikbaarheidscomponent' van toegankelijkheid en dan met name op zaken met een ruimtelijke consequentie (zie ook C2).

A1

A2

A3

A4

B

C

A1

DIT IS NIET AMERIKA

Discriminatie op grond van een handicap mag niet, ook niet in de praktijk. In ieder geval niet in de VS, want daar is sinds 1990 expliciet in de zogenoemde Americans with Disabilities Act (ADA) geregeld, dat ook gehandicapten niet mogen worden uitgesloten. Op studiereis in 1992 [bron 12] werd de impact van deze clausule voor de Nederlandse delegatie vanaf dag één duidelijk: de kroegen die ze bezocht waren voor rolstoelers toegankelijk en hadden twee jaar na de implementatie van de genoemde ADA een rolstoeltoilet. Dat kan dus...

A3

In Nederland heeft anno 2012 nagenoeg geen enkele kroeg een rolstoeltoilet. Als een rolstoelgebruiker al naar binnen kan, moet hij niet gaan drinken, zijn plas ophouden of wildplassen. Nederland is tot nu toe beter in credo's om van goede wil te getuigen, zoals bij 'Samen naar school'. Uiteraard veronderstelt integratie van leerlingen met en zonder beperkingen een integraal toegankelijke school, maar dat is in de nieuwe wijk Leidsche Rijn te veel gevraagd, getuige een ingezonden brief van Peter Hendriks (9 jaar).

A4

VERSLAG VAN EEN STUDIEREIS NAAR DE OFSET
EN IMPLEMENTATIE VAN DE AMERICANS WITH DISABILITIES ACT (ADA)
14 t/m 23 NOVEMBER 1992

Beste Mensen,

Ik ben peter Hendriks en ik ben 9 jaar. Ik zit in groep 5 op de Speel/leerschool de krulleraar en ik heb de spierziekte van Duchenne.

Ik vind het nieuwe school gebouw wel mooi maar niet zo handig.

* Ik kan niet op het balkon en terras buiten want er is een hele hoge drempel.

* Ik kan niet in het speeltoestel want er zijn trappen.

Niks voor een rolstoel!

* De lift is te ver weg! (dit vind ik heel dom!) mijn rode scooter past er niet in want de lift is te klein. Ik weet niet of mijn nieuwe rolstoel er in past.

* De hoofdingang heeft een hele hoge drempel. Daar kan ik ook niet door met mijn rolstoel.

* De nieuwe schoolklassen zijn een beetje krap.

* De branddeuren gaan steeds dicht. (en er is geen brand!)

Gaan jullie deze dingen alstublieft maken?!

Zorgen jullie dat alle scholen in Leidsche Rijn goed aangepast zijn?

RECHT

De hiervoor beschreven ambitie voor de toegankelijkheid van de openbare ruimte, gebouwen en woningen is een directe consequentie van de vanzelfsprekende behoefte van ieder mens om te participeren in het alledaagse, maatschappelijke, culturele en economische leven: om te wonen in een omgeving waar we dat willen, om op bezoek te gaan bij kennissen en familie, om te werken, te winkelen, te recreëren, enzovoorts. Het is ieders behoefte en bovendien ieders gelijke recht.

GRONDWET Als een plek met een bepaalde bestemming voor iemand ontoegankelijk is, dan wordt hij of zij in feite uitgesloten van participatie of in ieder geval niet ‘gelijk’ behandeld en dat is strijdig met artikel 1 van de Grondwet, immers: *“allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld. Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht, of op welke grond dan ook, is niet toegestaan”*.

VERENIGDE NATIES EN EUROPA In 2006 heeft de VN het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap opgesteld, dat in 2007 mede door de Nederlandse overheid is ondertekend en naar verwachting in 2012 zal worden geratificeerd [bron 13]. Artikel 9 van het Verdrag luidt: ‘Ten einde personen met een handicap in staat te stellen zelfstandig te leven en volledig deel te nemen aan alle facetten van het leven, nemen Staten passende maatregelen om personen met een handicap toegang te garanderen tot de fysieke omgeving’. Een soortgelijk artikel is ook te vinden in artikel 19 van het Verdrag van Lissabon en in het Handvest van grondrechten van de Europese Unie [bron 14]. VN en Europa zijn dus duidelijk: toegankelijkheid is het recht van iedereen.

WET GELIJKE BEHANDELING De Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte (2003) is de Nederlandse implementatie van de Europese Richtlijn Arbeid 2000/78/EG uit 2000 [bron 15]. De wet bepaalt dat er geen individuele uitsluiting mag plaatsvinden van arbeid, onderwijs, wonen en vervoer op grond van fysieke beperkingen. Om dit te voorkomen is er de verplichting een doeltreffende aanpassing te verrichten. De wet stimuleert hiermee de bestaande omgeving zo goed mogelijk toegankelijk te maken. En geeft ook een signaal dat ontoegankelijkheid bij nieuwbouw onacceptabel is.

ARBOWET Artikel 4 van de Arbeidsomstandighedenwet [bron 16] wijst indirect op de plicht tot het realiseren van een toegankelijke (werk)omgeving. Immers, het artikel verplicht werkgevers naar alle redelijkheid een werkplek aan te passen aan eventuele beperkingen van werknemers. Dit impliceert dat werkgevers er verstandig aan doen om in toegankelijke huisvesting en aanpasbare werkplekken te voorzien.

WMO De Wet Maatschappelijke Ondersteuning [bron 17] geeft mensen het recht op participatie en voorziet in ondersteuning als deze participatie niet zelfstandig mogelijk is. Een toegankelijke leefomgeving zou de noodzaak van hulp bij de bron wegnemen en dus tot een reductie van Wmo-kosten leiden. Dat is niet alleen goed voor mensen die zorg zouden behoeven, maar ook voor de samenleving als geheel.

A1

A2

A3

A4

B

C

A1		OVER DE KOSTEN VAN ONTOEGANKELIJKHEID Er heeft nooit echt kwantitatief onderzoek plaatsgevonden naar de baten van toegankelijkheid. Dat zou eigenlijk eens moeten gebeuren. De baten lijken evident, maar hoe reken je het uit? Wat zijn, bijvoorbeeld, de baten van een gelijkvloerse entree ten opzichte van een entree bovenaan een steile trap met ludieke, maar levensgevaarlijke leuning? Wat kan er gebeuren? En hoe vaak? Wat kost een val van de trap qua ziekenhuisopname en revalidatie? Wat kost een werknemer met wintersportgips qua ziekteverzuim? Wat is de rekening van de catering, postbestellers? Hoe kwantificeer je de klanten die afzien van een bezoek? En dit jaar na jaar.	
A2			
A3			
A4			
	KRACHT - TIJD - RISICO	VASTGOED	PRESTATIE
	ondoelmatige arbeid arbeidsuitval consumptie-uitval ongelukken zorg afschrijving	- BRUIKBAARHEID +	verhuurbaarheid arbeidsparticipatie productiviteit consumptie duurzaamheid waardevast
		- VEILIGHEID +	
		- GEZONDHEID +	
	PERMANENTE KOSTEN	EENMALIGE INVESTERING	PERMANENT RENDEMENT
		Wat kosten een gladde houten trap, een inadequaat vormgegeven en vreemd geplaatste leuning? Geen idee, maar stel, het heeft licht geregend. Een man doet nog even snel de vuilniszak in de klinko voor hij naar kantoor afreist en komt 'hoogst ongelukkig' ten val. Maar 'gelukkig' is hij goed verzekerd voor ziekbed, revalidatie en arbeidsongeschiktheid. Wat blijft een woning waard, waar iemand niet op bezoek kan, waar iemand een paar jaar te vroeg noodgedwongen moet verhuizen naar een zorgvoorziening? Hoe verkoop je een huis waar iemand door zijn rug gaat van het al maar heen en weer gesjouw met boodschappen, kinderwagen en de wasmachine? Het blijft hoe dan ook van waarde: een ruimere hal, badkamer en berging. Toegankelijkheid betaalt zich dubbel terug.	

NUT

Per definitie (zie A1) heeft toegankelijkheid directe invloed op het gemak waarmee we van de gebouwde omgeving gebruik kunnen maken, ons kunnen verplaatsen van de ene naar de andere bestemming en aan activiteiten kunnen deelnemen. Voor elk gebruiksobject en dus ook vastgoed bestaat een directe relatie tussen de ergonomische kwaliteit – lees toegankelijkheid – en de prestatie die ermee wordt geleverd. Zou een product volmaakt gebruiksvriendelijk zijn, dan gaat alles vanzelf, is het volledig onbruikbaar, dan lukt niets. Anders gezegd: toegankelijkheid is een essentiële economische factor.

PRODUCTIE Een investering in de toegankelijkheid (bruikbaarheid, veiligheid en gezondheid) van onze werkomgeving impliceert een verhoging van de productiviteit, een verhoging van de potentiële arbeidsparticipatie en vermindering van arbeidsuitval. Trappetjes, drempels, smalle deuren, het ontbreken van een lift, onvoldoende verlichting, een matig binnenklimaat, noem maar op: ze bemoeilijken het bedrijfsproces, leveren nodeloos gesjouw op, leiden tot verminderde concentratie, tot een kans op ongelukken, en kosten dus geld, jaar in jaar uit.

CONSUMPTIE Een investering in de toegankelijkheid verhoogt het klantpotentieel en de omzetsnelheid: hoe makkelijker we ergens naar binnen kunnen, hoe sneller we geneigd zijn dat te doen. Net als bij de productie geldt, dat elke hindernis energie kost die we liever anders zouden besteden, bijvoorbeeld aan consumptie.

ZORGBEHOEFTE Een investering in toegankelijkheid bevordert het onafhankelijk, zelfstandig gebruik van voorzieningen en impliceert daarmee een lagere zorgbehoefte. Een toegankelijke woning en woonomgeving houdt in dat we langer zelfstandig kunnen blijven wonen en minder een beroep hoeven te doen op kostbare hulp in huis of kostbare intramurale woonvoorzieningen.

BALANS Investering in toegankelijkheid impliceert een verhoging van bouwkosten. Echter, voor wat betreft nieuwbouw van gebouwen en volledige herinrichting van de openbare buitenruimte zijn de meerkosten verwaarloosbaar klein, mits vanaf de eerste planontwikkeling met de toegankelijkheid wordt rekening gehouden [bron 18]. Voor nieuwe woningen beperken de meerkosten zich in het meest ongunstige geval tot maximaal twee procent van de stichtingskosten [bron 23]. Vanzelfsprekend kost het verbeteren van bestaand vastgoed geld. Er zal in elk voorkomend geval een afweging moeten worden gemaakt tussen de kosten en de potentiële baten. Op de lange termijn winnen waarschijnlijk de baten.

DUURZAAM Investeren in toegankelijkheid is – ongeacht eventuele meerkosten – hoe dan ook een duurzame investering. Anders dan veel bijkomende kosten in de bouw (grondkosten, faalkosten, proceskosten, financieringskosten) levert toegankelijkheid een tastbare reële kwaliteit die gedurende de gehele levensduur van het vastgoed van nut is en aldooende zijn waarde behoudt: een toegankelijk gebouw nu, is dat in beginsel over 50 jaar nog steeds. Daarentegen zorgt een ontoegankelijk gebouw de gehele levensduur voor problemen en dus permanente lasten.

A1

A2

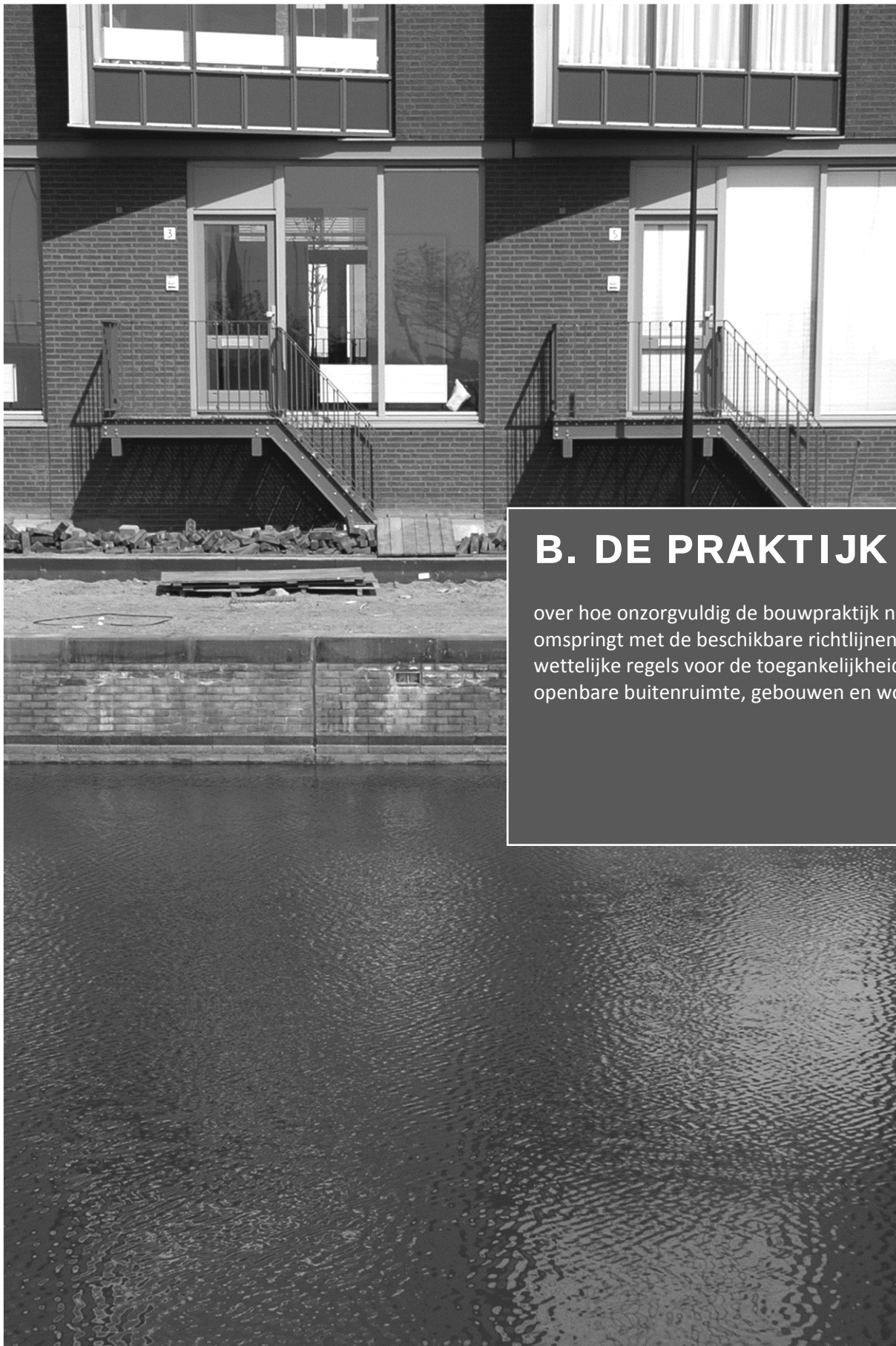
A3

A4

B

C

A

B. DE PRAKTIJK

over hoe onzorgvuldig de bouwpraktijk niet zelden omspringt met de beschikbare richtlijnen en wettelijke regels voor de toegankelijkheid van de openbare buitenruimte, gebouwen en woningen

C

UITVOERING EN BEHEER

Het CROW [bron 18] beschrijft sinds jaar en dag hoe het zou moeten. In de bestaande openbare ruimte doen zich desalniettemin knelpunten voor.

Smalle passages, ontbreken van hellingbanen, paaltjes, overhangende beplanting, fout geparkeerde auto's, fietsen, terrasjes, uitstallingen, die de vrije doorgang op voetpaden belemmeren. Of afritjes die te steil zijn, een voetgangerslicht dat onjuist is afgesteld, bestrating die is verzakt.

Dergelijke knelpunten duiden erop, dat toegankelijkheid van de openbare ruimte vooral een kwestie is van rekening houden met details tijdens de uitvoering en goed beheer en het daartoe regelmatig monitoren van de bestaande situatie.

Een specifiek probleem doet zich voor als routes door bouwwerkzaamheden tijdelijk zijn afgesloten of moeilijk begaanbaar zijn. Er zou dan duidelijk een alternatieve route moeten worden aangegeven. Dat gebeurt in de praktijk vrijwel nooit.

B1

B2

B3

BUITENRUIMTE

Bij de inrichting van de openbare buitenruimte is de afgelopen decennia steeds meer aandacht gekomen voor de diversiteit van de voetganger, die in toenemende mate gebruik maakt van allerlei hulpmiddelen, zoals rollator, rolstoel, scootmobiel en taststok. Waren tot de jaren tachtig van de vorige eeuw voorzieningen als 'trottoirafritjes', 'ribbeltegels' en 'rateltickers' een zeldzaamheid, sinds dergelijke voorzieningen zijn opgenomen in de algemene norm voor de inrichting van de openbare weg, de Aanbevelingen voor verkeersvoorzieningen in de bebouwde kom [ASVV, bron 20] en in de Richtlijn integrale toegankelijkheid openbare ruimte [bron 19] zijn het standaardonderdelen in het normale straatbeeld. En toch...

PROBLEMEN Ondanks de ontwikkeling die de inrichting van de openbare ruimte heeft doorgemaakt, ervaren met name mensen met beperkingen nog behoorlijk veel hindernissen. Dat geldt vooral in intensief gebruikte omgevingen, zoals binnensteden, waar veel uiteenlopende gebruikersgroepen een beroep doen op de schaarse ruimte en de voetganger, in het bijzonder de minder mobiele, uiteindelijk de meest kwetsbare gebruiker is. Geparkeerde auto's en fietsen, reclames en uitstallingen, paaltjes, vuilnisbakken, winkelwagentjes, allemaal potentiële 'sta-in-de-wegs' die niet alleen onpraktisch zijn, maar ook tot ongelukken kunnen leiden.

OORZAKEN Specifiek probleem voor de toegankelijkheid van de openbare ruimte is, dat de zwakste schakel in een route de toegankelijkheid van de totale route bepaalt. Al is een trottoir nog zo breed, als ergens halverwege een fiets onhandig staat geparkeerd wordt de doorgang teniet gedaan. De toegankelijkheid van de openbare ruimte vraagt om een ketenbenadering, waarin in feite elke strekkende meter van een route om aandacht vraagt, zowel tijdens het ontwerp, als tijdens de uitvoering, als tijdens het beheer. De praktijk leert, dat het juist aan deze aandacht ontbreekt tijdens de uitvoering en het beheer: een onhandig geplaatst paaltje, een verzakte stoeptegels, in de weg staande bewegwijzering, een massaal genegeerd verbod op het plaatsen van fietsen, enzovoorts. De bestaande richtlijnen mogen dan goed zijn, er ontbreekt een formeel kader voor handhaving, omdat de richtlijnen niet wettelijk zijn geregeld.

OPLOSSINGEN Omdat de toegankelijkheid van de openbare ruimte niet alleen 'op de tekentafel' wordt bepaald, maar tijdens de uitvoering en – belangrijker nog - door het feitelijke gebruik, is een consequente monitoring van de toegankelijkheid van belang. De beheerders van de openbare ruimte – veelal de lokale overheid – zouden continu oog moeten hebben voor knelpunten en deze per omgaande moeten oplossen. De plicht hiertoe zou moeten worden geregeld in de Omgevingswet (zie ook C1). Burgers kunnen hierbij een belangrijke rol spelen, door ze te betrekken bij buurtschouwingen. Dergelijke schouwingen geven de beste resultaten als de schouwgroep is samengesteld uit wijkbewoners, lokale Adviescommissies Wonen (VAC's), mensen met een lichamelijke beperking liefst met hulpmiddelen zoals rollator, enzovoorts. Het is leerzaam voor alle betrokkenen, leidt altijd tot goede acties en vergroot het bewustzijn bij iedereen. Voorts zouden gemeenten een centraal punt moeten instellen, waar burgers met klachten of adviezen over de openbare ruimte worden gehoord.

A

B1

B2

B3

C

		ITS EN NS Het Internationaal Toegankelijkheids Symbool (ITS) is een keurmerk voor de toegankelijkheid van gebouwen en instrument om eigenaren aan te sporen hun vastgoed voor publiek toegankelijk te maken. Van het ITS wordt nog weinig gebruik gemaakt. De vastgoedtak van de ProRail daarentegen, werkt al jaren zeer voortvarend met haar eigen richtlijn [bron 22] aan de toegankelijkheid van stations.
B1		VIA DE ACHTERDEUR Niet zelden is een gebouw voor rolstoelers alleen via de achterdeur toegankelijk. Een dergelijke 'oplossing' wordt als zeer kwetsend ervaren en is bovendien dom uit het oogpunt van beheer en bewaking. De portier moet constant alert zijn op die ene gehandicapte die via de catacomben begeleid moet worden. Iemand met kwade intenties zou zich kunnen voordoen als rolstoeler. Wie zal het zeggen...?
B2		
B3		
		LEVENSLOOPBESTENDIG? Onder het motto 'Wijk zonder scheidslijnen' zou het Amsterdamse IJburg een toonbeeld van een levensloopbestendigheid worden: alles zou toegankelijk zijn. Het had op de uitgestrekte zandvlakte gemakkelijk gekund, maar op de tekentafel ging het toch mis, getuige de vele trappetjes naar alledaagse voorzieningen als de kapper, de bloemist en tattooshop. Hoe kon dit ondanks de hoge ambitie gebeuren?

GEBOUWEN

De bevordering van de toegankelijkheid van gebouwen kent al een lange geschiedenis. Vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw richtte de aandacht zich met name op rolstoelgebruikers. Allengs kwamen ook de belangen van ander groepen van gehandicapten in beeld, zoals die van slechtzienden en blinden. Begin jaren negentig ontstond het idee, dat iedereen belang heeft bij toegankelijkheid en iedereen baat heeft bij de maatregelen die voor elke categorie worden getroffen. Deze zogenoemde 'integrale benadering' resulteerde in de huidige richtlijnen voor toegankelijkheid, waarvan het Handboek voor Toegankelijkheid [bron 11] de meest bekende representant is en het zogenoemde keurmerk ITS [bron 21] een instrument is om de toegankelijkheid in de praktijk te toetsen. Wat de toegankelijkheid van (openbare) gebouwen betreft is er de afgelopen decennia veel vooruitgang geboekt. Recente gebouwen zijn onmiskenbaar beter toegankelijk dan gebouwen uit het verleden. Overheidsgebouwen doen het in het algemeen goed en gebouwen met een duidelijke commerciële functie – supermarkten, warenhuizen, pretparken – en bijvoorbeeld ook Schiphol en ProRail maken zichtbaar werk van toegankelijkheid. En toch..

PROBLEMEN En toch doen zich nog vele knelpunten voor en is de toegankelijkheid lang niet altijd consequent of volledig doorgevoerd. Soms wordt zelfs niet aan de wettelijke regels voldaan. Met name in gebouwen die 'onder architectuur' zijn gebouwd, of waar een speciaal cultureel prestige aan is gekoppeld, lijkt toegankelijkheid aan de aandacht te ontsnappen, of zelfs, opzichtig te worden genegeerd. Juist omdat het hier vaak gaat om gebouwen met een typische publieksfunctie, is het juist bij deze gebouwen navrant als ze niet volgens de regels toegankelijk zijn. Niet zelden is alleen een achteringang voor rolstoelgebruikers (en ouders met kinderwagens) toegankelijk, soms zelfs dat niet. Daarnaast gaat er in de hedendaagse architectuur ook van alles mis met details: wonderlijk vormgegeven en daarom moeilijk beloopbare trappen, gladde vloeren, slechte akoestiek, plotselinge onbeschermde hoogteverschillen, onvoldoende gemarkeerde looproutes, enzovoorts. Elk detail is op zich zelf geen halszaak, maar de som ervan is dat wel.

OORZAKEN Bouwopdrachtgevers zijn verantwoordelijk voor de toegankelijkheid van hun gebouw. Zij zouden in een bouwopgave expliciet om goede toegankelijkheid moeten vragen. Wat betreft culturele bouwopgaven gebeurt dat in de praktijk zelden. Wellicht gaan opdrachtgevers er van uit, dat toegankelijkheid via de bouwregelgeving prima is geregeld, of willen zij de architect zo veel mogelijk de vrije hand bieden. In beide gevallen is dat funest: de bouwregelgeving voorziet niet in regels voor details en architecten van naam hebben bij traditie geen idee van ergonomische kwaliteit.

OPLOSSINGEN De praktijk leert dat opdrachtgevers met een duidelijk commercieel belang kiezen voor goede toegankelijkheid. Voor de andere opdrachtgevers geldt, dat zij zich bewust moeten worden van hun verantwoordelijkheid. De rijksoverheid en lokale overheden zouden heel nadrukkelijk op deze verantwoordelijkheid kunnen wijzen. Vooralsnog is toegankelijkheid afhankelijk van betere regelgeving (zie ook C3).

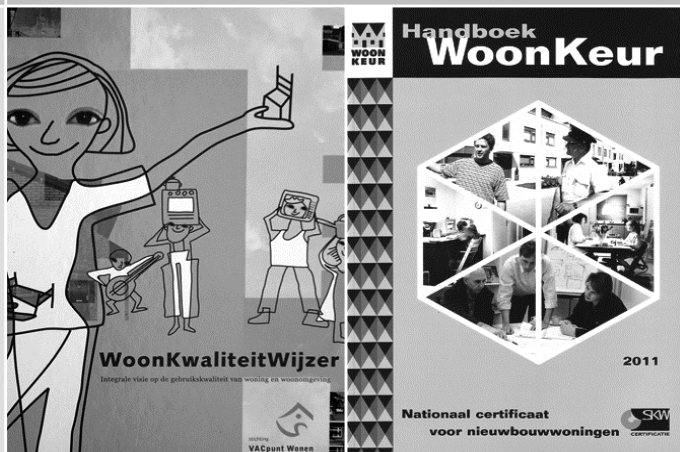
A

B1

B2

B3

C

VAC EN WOONKEUR

Sinds jaar en dag ijveren lokale Adviescommissies Wonen (VAC's) voor de gebruikskwaliteit van woningbouw, daarbij ondersteund door het kennis- en adviescentrum VACpunt Wonen. Toegankelijkheid is daarbij een prominent onderwerp. Gelet wordt bijvoorbeeld op veel voorkomende knelpunten: opstapjes bij de entree, krappe halletjes, steile, smalle trappen, te krappe bergruimte, zwaar afgestelde toegangsdeuren, hoge drempels richting balkon, krap sanitair en gladde badkamervloeren. Hoewel de adviezen vaak worden gewaardeerd, worden ze in de praktijk lang niet altijd gehonoreerd.

Sinds 2000 kunnen woningbouwers een certificaat krijgen voor de gebruikskwaliteit van een woningbouwproject. Dit zogenoemde WoonKeur (uitgegeven door SKW) wordt ondersteund door alle consumentenorganisaties. In de praktijk wordt slechts sporadisch van het certificaat gebruik gemaakt.

B1

B2

B3

WONINGEN

Sinds de jaren 80 van de vorige eeuw zijn er instrumenten ontwikkeld ter bevordering van de toegankelijkheid c.q. gebruikskwaliteit van de woningbouw. Het gaat hierbij – voor de duidelijkheid – om instrumenten voor de reguliere woningbouw en niet om die van categorale woonvoorzieningen. Te denken valt aan het zogenoemde ‘Aanpasbaar Bouwen’, ‘WoonKeur’ en de integrale visie op de gebruikskwaliteit van woning en woonomgeving van VACPunt Wonen. Hoewel deze instrumenten in detail verschillen en in de loop der tijd zijn geëvolueerd, is de strekking hetzelfde gebleven. *Bouw woningen met een zodanige ergonomische kwaliteit, dat ze geschikt zijn of eenvoudig geschikt zijn te maken voor bewoning door iedereen in alle levensfasen.* Zo ontstaat met de tijd een flexibele woningvoorraad die mensen niet uitsluit op grond van hun fysieke beperking of leeftijd, niet als bewoner en niet als bezoeker. Het lijkt zo’n logisch recept om de gevolgen van de vergrijzing het hoofd te bieden, en toch, in de praktijk komt er weinig van terecht. Zelfs de weinige toegankelijkheidsregels die via het Bouwbesluit verplicht zijn gesteld, worden niet altijd nageleefd.

PROBLEMEN In veel gemeenten worden lokale consumentenorganisaties – zoals de WMO-adviesraden – uitgenodigd om in woningbouwprojecten advies uit te brengen. Dat is uiteraard heel verstandig. In deze adviezen komen vaak al allerlei knelpunten aan het licht, die in het ontwerp nog verholpen zouden kunnen worden, maar waarbij dat vaak toch niet gebeurt. De knelpunten variëren in ernst en omvang, van gebrek aan ruimte tot onpraktische details: een krappe entree, te kleine badkamer, te weinig manoeuvreer- en stallingsruimte voor een scootmobiel, te smalle galerijen, te hoge drempels bij de voordeur en het balkon en kleine trappetjes. Een lift ontbreekt of is te krap, deuren in de collectieve ruimten zijn te zwaar afgesteld of hebben een onhandige draairichting, bellentableaus zijn te hoog aangebracht, enzovoorts.

OORZAKEN Dat er in het verre verleden geen of weinig expliciete aandacht aan toegankelijkheid werd gegeven is historisch begrijpelijk: het was nog geen onderwerp. Vanaf de jaren negentig, toen het onderwerp wel op de agenda stond, is de expliciete aandacht beperkt gebleven tot experimenten. Ook met de introductie van een aantal toegankelijkheidsvoorschriften voor woningen in de bouwregelgeving (1997) is er wat de kwaliteit van de woningbouw betreft niet veel veranderd. Woningbouw is aan ‘de markt’ overgelaten, maar van een vrije markt is in de bouw geen sprake: de woonconsument is afhankelijk van het aanbod. In de praktijk worden minimum voorschriften als maximum opgevat en ontwikkelaars trachten zelfs nog onder het minimum uit te komen. Toen, bijvoorbeeld, in 2003 een balkon en buitenberging niet langer wettelijk verplicht waren, werden er talloze appartementen zonder balkon en buitenberging gebouwd, terwijl de woonconsument dergelijke voorzieningen onmisbaar acht. Hoezo marktwerking...? Zie ook C2.

OPLOSSINGEN De enige oplossing voor het borgen van goed toegankelijke woningbouw, is het door de lokale overheid terugvorderen van de regie op de woningkwaliteit. Het enige instrument dat daartoe ter beschikking staat, is het Bouwbesluit. Voorwaarde is dat de voorschriften moeten worden aangescherpt.

A

B1

B2

B3

C

A

B

C. NIEUWE START

over hoe de Omgevingswet, het Bouwbesluit en de handhaving kunnen worden verbeterd en toegankelijk bouwen verder door de overheid zou kunnen worden gestimuleerd

Dagblad De Pers 07.02.2012

Hé architect, we willen hier lopen!

#Spekglad Siertegels, natuursteen, staal; het hoort tegenwoordig bij de moderne binnenstad. Bij regen of sneeuw, zoals nu, wordt het echter levensgevaarlijk. 'Gewoon ijzertjes onder je schoenen doen.'

BETER TEN HALVE GEKEERD

Effectrapportages zijn goed voor het voorkomen van ergernissen. Het Schouwburgplein in Rotterdam is zo'n plek waar veel ongelukken hadden kunnen worden voorkomen, als de toekomstige gebruikers van het plein in de ontwerpfase waren gehoord en hun twijfels zouden zijn gehonoreerd. Enfin, zo deskundig hoeft men niet te zijn om te weten dat gepolijste natuursteen, staalplaat en rubber bij elk spatje regen onbegaanbaar zijn.

SCHIEDAM TE VOET

straat voor straat
buurt voor buurt
wijk voor wijk
de toegankelijkheid van
de openbare buitenruimte
in Schiedam

september 2008 - M&L vba

METEN IS WETEN

De Omgevingswet wijst op de plicht om de leefomgeving te monitoren. Toegankelijkheid zou daarbij als thema niet mogen ontbreken. Monitoren wil zeggen: kijken hoe de vlag erbij staat. In 2006 verrichtte de gemeente Schiedam een meting naar de toegankelijkheid van de buitenruimte, straat voor straat, buurt voor buurt. De meting leverde inzicht in de toegankelijkheidsprestaties tussen buurten onderling op basis waarvan prioriteiten konden worden gesteld voor zo effectief mogelijk planmatig onderhoud. De meting bracht ook ernstige knelpunten aan het licht die acuut zouden moeten worden aangepakt, hetgeen geschiedde. De methodiek van de nulmeting en de resultaten zijn terug te vinden in het rapport *Schiedam te voet* [bron 26].

C1

C2

C3

C4

'KUNSTWERKEN'

De Omgevingswet is ook een goed instrument om civiele werken als tunnels, viaducten, hellingen en trappen in de openbare ruimte op toegankelijkheid te toetsen, hetgeen nu formeel niet hoeft. Dat levert wel eens problemen op. Zo is de helling bij dit gebouw te steil volgens de norm. Omdat hier echter apart van het gebouw werd aanbesteed, viel de helling buiten het Bouwbesluit voorschrift ten aanzien van het stijgingspercentage!

OMGEVINGSWET

De praktijk leert dat er wat betreft de toegankelijkheid van de gebouwde omgeving het nodige te verbeteren valt. Het betreft niet alleen de toegankelijkheid van de bestaande openbare ruimte, gebouw- en woningvoorraad, maar ook de aandacht die in recente nieuwe bouwinitiatieven aan toegankelijkheid wordt gegeven. Gelet op de grondrechten (zie A3) en het economisch nut (zie A4) is sterke regelgeving een absolute voorwaarde. De (concept) Omgevingswet [bron 25] is het juridisch kader bij uitstek om de betekenis van toegankelijkheid te onderschrijven, immers, de Omgevingswet is gelet op haar doelstelling en toepassingsgebied gericht op:

“het bewerkstelligen van een veilige, gezonde en duurzame leefomgeving en een doelmatig behoud, beheer, gebruik en de ontwikkeling van de leefomgeving.”

ALGEMENE BEPALINGEN De Omgevingswet biedt in haar algemene bepalingen in beginsel de ruimte voor de definitie van toegankelijkheid en het beoogde doel. De aanbeveling is om de definitie van toegankelijkheid (zie A1) in de wet op te nemen.

EFFECTRAPPORTAGE In de (concept) wet dient de effectrapportage met name als instrument voor het bewaken van de ecologische waarden van bouwplannen. Welbeschouwd is toegankelijkheid een ecologische waarde voor de menselijke biotoop: een basisvoorwaarde voor de alledaagse leefomgeving. In die zin is een bruikbaarheidseffectrapportage bij elke planontwikkeling op zijn plaats. Hier zouden lokale gebruikersgroepen bij betrokken kunnen worden.

NORMEN VOOR DE LEEFOMGEVING In de Omgevingswet worden de normen voor de leefomgeving opgesomd. Het Bouwbesluit is één van die normen. Het Bouwbesluit staat borg voor toegankelijke nieuwbouw van gebouwen en woningen. Dat wil zeggen, indien het Bouwbesluit wordt aangepast volgens het voorstel dat in onderdeel C3 wordt voorgelegd. Waarin het Bouwbesluit niet voorziet, is het stellen van toegankelijkheidsvoorschriften aan de inrichting van de openbare ruimte. Hier zal een aparte norm voor moeten worden aangewezen of ontwikkeld. In deze norm zal ook aandacht moeten worden gegeven aan zogenoemde ‘Bouwwerken geen gebouw zijnde’, zoals tunnels, viaducten, (geconstrueerde) hellingen en trappen in de openbare ruimte. Want hoewel het Bouwbesluit wel constructieve eisen stelt aan deze bouwwerken, zijn in het Bouwbesluit geen bruikbaarheidsvoorschriften opgenomen.

HANDHAVING, MONITORING EN BEHEER De praktijk leert, dat toegankelijkheid in de handhaving weinig prioriteit geniet. De Omgevingswet zou het belang van goede toegankelijkheid moeten onderschrijven en een procedure vastleggen die de handhaving zekerstelt (zie ook C4). In feite in het verlengde van handhaving spreekt de (concept) wet van de verplichting tot het monitoren van de bestaande fysieke leefomgeving, dit om het adequaat beheer aan te sturen. In de opsomming van te monitoren onderwerpen moet toegankelijkheid van buitenruimten, gebouwen en de woningvoorraad worden genoemd. Lokale Wmo-raden, Woonadviescommissies en platforms van ouderen en gehandicapten, zouden een betekenisvolle positie in de monitoring moeten krijgen of deze positie zien te verstevigen.

A

B

C1

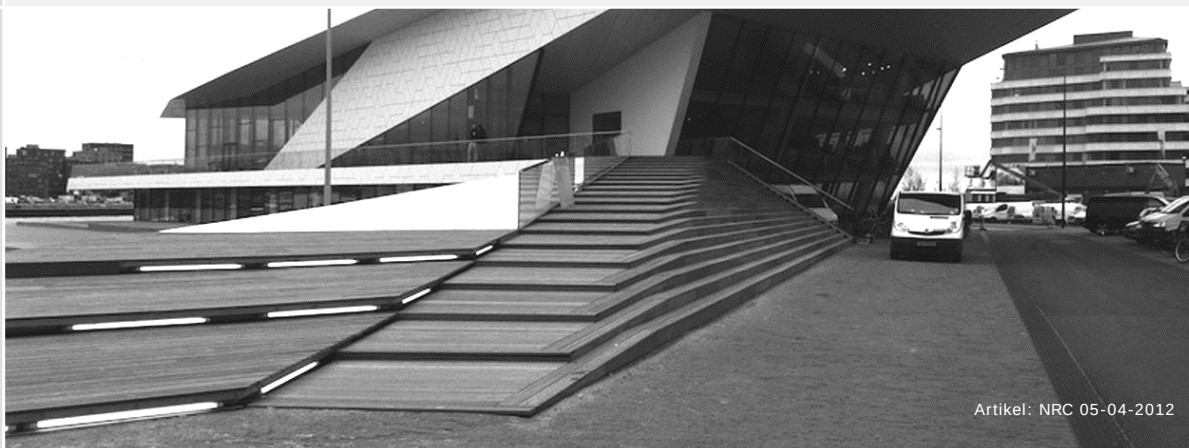
C2

C3

C4

TEN MINSTE...

De ruimte voor ongelijkwaardige behandeling van mensen met een beperking is in het huidige Bouwbesluit (2012) te vinden in het woord 'ten minste'. Volgens het Bouwbesluit moet een bouwwerk voldoende bereikbare en toegankelijke ruimten bieden. Echter, dit geldt alleen voor gebouwen met een verblijfsgebied van **ten minste** 400 m². Vanaf dat oppervlak is een toegankelijkheidssector voorgeschreven. Die sector moet **ten minste** 40% van het verblijfsgebied omvatten. Die 40% moet vervolgens bereikbaar zijn vanaf het aansluitende terrein. Dit is volgens het Bouwbesluit het geval, als op **ten minste** 1 route tussen een punt in een toegankelijkheidssector en het aansluitende terrein een hoogteverschil groter dan 0,02 m wordt overbrugd door een lift of een hellingbaan. Het nieuwe gebouw voor het filmmuseum te Amsterdam - zie foto - voldoet volgens de letter, maar niet naar de geest van het Bouwbesluit. Het gebouw is toegankelijk via **een** route: de goedereningang. Ten minste is in de huidige bouwpraktijk vrijwel altijd ten hoogste.

Artikel: NRC 05-04-2012

C1

En de rolstoelers mogen weer achter de pilaar

Focus op monumentale ingang en zoveel mogelijk stoelen maakt cultuurgebouwen slecht toegankelijk

C2

Eindelijk zou ik weer van het filmverleden genieten, met de opening van het nieuwe filmmuseum EYE. Helaas hebben ze weer eens niet gedacht aan ons rolstoelers, aldus **Rob van Zoest**.

C3

Al jaren verheug ik mij op de opening van EYE, het nieuwe filmmuseum aan de IJ-oever in Amsterdam. Eindelijk zal ik weer toegang hebben tot het rijke filmverleden. Het filmmuseum in het Vondelpark was, sinds ik in een rolstoel zit, volstrekt ontoegankelijk.

Ik zag mijzelf de hellingbaan al

oprijden om het nieuwe gebouw binnen te gaan. Dat zal niet lukken. Er is geen hellingbaan. Er is een trap. Rolstoelers of mensen die slecht ter been zijn, moeten aanbellen bij de dienstingang aan de zijkant. Daar zit de lift. Geen feestelijke entree dus.

Het gebouw schijnt verder goed toegankelijk te zijn. Alleen de rolstoelplaatsen in de vier zalen zijn, zoals bijna overal gebruikelijk, helemaal vooraan of achteraan. Op de eerste rij, met het grote doek op een paar meter afstand, krijgt iedere filmvertoning vanzelf psychodelische effecten. De plekken achteraan zijn beter, maar daar is nauwelijks ruimte om te manoeuvreren met een doorsnee elektrische rolstoel. Kortom: wat een cinematografisch feest

zou worden, dreigt te verworden tot de zoveelste no-go-area.

Het merendeel van de bioscopen in de hoofdstad is slecht of niet toegankelijk. De plaatsen zijn meestal belabberd. Het gaat niet alleen om oude en verbouwde zalen, ook in gesubsidieerde nieuwbouw zit je beïnvloed. Het fenomeen beperkt zich overigens niet tot bioscopen. In tal van concertzalen en theaters zijn de rolstoelplaatsen kind van de rekening. Zo zit je in het Concertgebouw achter pilaren, half in het gangpad of helemaal achterin.

Waarom lukt het niet om cultuurgebouwen in Nederland goed toegankelijk te maken? Licht het aan de opleiding van architecten, of aan te summiere bouwvoorschriften? Is er

te weinig ruimte? Licht het aan de voorschriften van de brandweer? Nee. Vuistdikke bouwbesluiten verordonneren van alles en nog wat, tot op de vierkante centimeter. De regels van de brandweer zijn niet gemakkelijk, maar vaak wel bespreekbaar.

Licht het dan aan het budget, of wellicht aan de opdrachtgevers? Ook niet. Toegankelijk bouwen is niet duurder. De *mission statements* van culturele instellingen bevatten de woorden DIVERSITEIT en TOEGANKELIJKHEID met koeieleetters.

Het zit klaarblijkelijk niet in de *hearts and minds* van de betrokkenen. Men is veel meer gefocust op de monumentale ingang en zo veel mogelijk stoelen in de zaal. Men doet het omdat het moet en niet vanuit de ge-

dachte: kan ik morgen, als ik zelf een ongeluk heb gehad, ook nog naar film, concert, museum of bibliotheek? Niet aan gedacht, sorry, we zullen zien wat we er nog aan kunnen doen.

Waarom wordt dit onderwerp niet geagendeerd? Niets is onmogelijk voor hen die willen. Nederlandse architecten die in China werken, omarmen stilzwijgend de principes van feng shui - het moet bijdragen aan het geluk van de gebruiker. Als we dat nu ook eens doen met integrale toegankelijkheid. Ik hoop dat het filmmuseum zijn EYE opent en kijkt of er nog wat kan worden verbeterd.

Rob van Zoest is adviseur in de cultuurwereld.

BOUWBESLUIT NU

Het Bouwbesluit [bron 27] is voor de bouw van gebouwen en woningen het wettelijke instrument voor het borgen van een ondergrens voor toegankelijkheid. Vanaf de eerste versie uit 1992 bevat het besluit een aantal basale voorschriften en in 1997 is daar nog een aantal basale voorschriften voor woningbouw aan toegevoegd.

Aanvankelijk ging de wetgever er vanuit, dat het voorgeschreven minimum door marktpartijen ruimhartig werd aangevuld met de meer gedetailleerde wensen van de gebruiker, het adagium van marktwerking. Het tegendeel bleek waar: het minimum werd maximum en zelfs het minimum werd niet altijd gerealiseerd. Eigenlijk logisch, want van marktwerking en vraagsturing is in de bouwwereld geen sprake (zie B3).

ONZUIVERE TOEPASSING Kern van het probleem is de aanvechtbare beschrijving van het toepassingsgebied van de toegankelijkheidsvoorschriften: de zogenoemde 'toegankelijkheidssector'. Deze sector is volgens het huidige Bouwbesluit 2012: *'een voor personen met een functie beperking zelfstandig bruikbaar en toegankelijk gedeelte van een gebouw'*. Deze sector wordt pas voorgeschreven voor gebouwen vanaf een bepaalde omvang (verblijfsgebied groter dan 400 m²) en omvat voor de meeste gebouwen 40% van het verblijfsgebied. Dit houdt feitelijk in, dat mensen met een beperking mogen worden uitgesloten in kleine gebouwen en in het grootste deel van grote gebouwen. Bij woongebouwen tot circa 40 appartementen vindt een soortgelijke uitsluiting plaats, door pas vanaf verdiepingen boven 12,5 meter een lift voor te schrijven. Vervolgens is het zo, dat de voorschriften in het midden laten hoe men de toegankelijkheidssector kan bereiken. Dit mag bijvoorbeeld via de achterdeur. Hoe die toegang aansluit op de openbare weg is evenmin geregeld, zodat zelfs de achteringang onbereikbaar zou mogen zijn voor mensen met een beperking. Het is evident dat het fenomeen 'toegankelijkheidssector' op gespannen voet staat met artikel 1 van de Grondwet. Bovendien wordt de bouwpraktijk door het fenomeen opgevoed met de gedachte dat toegankelijkheid een futiele onderhandelbare bijzaak is, in plaats van de essentie van een samenleving.

ONTBREKENDE DETAILS Volgens de ambitie (zie A2) is sprake van integrale toegankelijkheid, als naast een aantal ruimtelijke eisen ook in een groot aantal inrichtings- en afwerkingsdetails wordt voorzien: het bedieningsgemak van deuren, de hoogtes van balies, ringleidingen voor mensen met een auditieve beperking (slechthorenden), leesbare bewegwijzering, enzovoorts. Pas als aan deze details is voldaan, is een gebouw daadwerkelijk *'voor personen met een beperking zelfstandig bruikbaar en toegankelijk'*. Vanaf de introductie van het Bouwbesluit (1992) was duidelijk, dat er geen ruimte was voor dergelijke details. Zo min mogelijk regeltjes, dat was het motto. De gedachte was, dat als aan ruimtelijke eisen zou zijn voldaan, de details eenvoudig en kostenneutraal en dus vrijwillig en van harte zouden worden toegevoegd. Dit blijkt echter uitsluitend het geval, als een bouwopdrachtgever zich zeer wel bewust is van het belang en de bouwpartijen hierop aanstuurt en afrekent. Die opdrachtgevers zijn zeldzaam. Gelukkig is het in vergelijking met de ruimtelijke eisen relatief eenvoudig om tijdens de levensduur van een gebouw de afwerking alsnog op orde te brengen. In die zin, weegt de wettelijke borging van ruimtelijke eisen zwaarder dan die van de details.

A

B

C1

C2

C3

C4

	VOORSTEL AANPASSING BOUWBESLUIT De voorschriften gelden voor gebruiksfuncties ongeacht de omvang van het verblijfsgebied. Ze beogen de 'structurele' bezoekbaarheid en aanpasbaarheid van het hele gebouw. De maatvoeringen worden ontleend aan het Handboek voor Toegankelijkheid (zie B2 en B3). In de toelichting op de voorschriften wordt gewezen op het belang van voor de toegankelijkheid relevante inrichting en afwerking. Met daarbij een nadrukkelijke verwijzing naar de (meest) recente druk van het Handboek voor Toegankelijkheid. Bij verbouw is alleen ontheffing op voorschriften mogelijk indien is aangetoond dat aan een voorschrift structureel (constructief of technisch) niet kan worden voldaan. Voor bestaande bouw gelden geen voorschriften. Verkeersroutes Een verkeersroute begint bij de openbare weg en voorziet in: - verkeersruimten met een vrije breedte > 1,20 m - doorgangen met een vrije doorgangsbreedte > 0,85 m en -hoogte > 2,30 m - vrije gebruiksruimte voor en achter doorgangen > 1.50 x 1.50 m of > 1,20 x 2,40 m - overbruggingen van hoogteverschil tussen 20 mm en 1000 mm bestaande uit: - een lift met een vrij vloeroppervlak > 1,05 x 2,05 m of helling volgens specificaties - overbruggingen van hoogteverschil vanaf 1 m bestaande uit: - een kooilift met een vrij vloeroppervlak van 1,05 x 2,05 m Bij nieuwbouw gelden deze voorschriften voor alle verkeersroutes voor het bereiken van: - 40% van het verblijfsgebied van een 'woonfunctie' - 40% van de buitenruimte behorend bij een woonfunctie - 100% van de buitenberging behorend bij een woonfunctie - een toiletruimte behorend bij een woonfunctie - 100% van het verblijfsgebied van alle andere gebruiksfuncties en de eventuele bij de functie behorende sanitaire ruimte(n) die mede geschikt is (zijn) voor rolstoelgebruikers - 0% van het verblijfsgebied van zogenoemde 'overige functies' Bij verbouw van een woonfunctie (en daartoe behorende berg- en toiletruimte) en zogenoemde 'overige functies' geldt geen ondergrens voor ontheffing. Voor alle andere gebruiksfuncties geldt als ondergrens dat ten minste één verkeersroute voldoet voor het bereiken van 40% van het verblijfsgebied en de eventuele bij de functie behorende sanitaire ruimte die mede geschikt is voor rolstoelgebruikers. Sanitaire ruimten Indien een gebruiksfunctie - anders dan de woonfunctie - in een sanitaire (toilet-, kleed- en/of bad)ruimte voorziet, dan is ten minste 1 van die ruimten mede geschikt voor rolstoelgebruikers. Deze ruimte met een vrij vloeroppervlak > 1,65 x 2,20 m is volgens nadere specificaties voor de plaatsing van het sanitair en toegang ingericht. De sanitaire ruimte bij een woonfunctie heeft een vrij oppervlak > 4,6 m² met een breedte > 1,7 m en de al dan niet afzonderlijke toiletruimte een vrij oppervlak > 0,90 x 1,20 m.
C1	
C2	
C3	
C4	

BOUWBESLUIT VOORSTEL

Het huidige Bouwbesluit biedt onvoldoende garantie voor goede toegankelijkheid. Zoveel is duidelijk. De vraag is hoe het beter kan. Uit het oogpunt van de gewenste integrale toegankelijkheid (de ambitie volgens A2) zou idealiter een uitgebreid pakket aan ruimtelijke eisen en afwerkingseisen verplicht moeten worden gesteld bij elke bouwopgave. Echter, de bij de toegankelijkheidsbevordering betrokken belangenorganisaties, waaronder de CG-Raad, realiseren zich, dat dit te hoog gegrepen is, al was het maar omdat een dergelijk pakket in de huidige bouwcultuur niet te handhaven valt (zie ook C4). Gezocht is naar een pragmatisch voorstel dat recht doet aan de essentie van toegankelijkheid en aan de randvoorwaarde die de regelgever aan bouwregelgeving stelt: het beperken van de regeldruk. Het voorstel voor verbetering richt zich dan ook niet op meer regels, maar op duidelijkere regels.

RUIMTELIJKE VOORWAARDEN De essentie van het voorstel is, dat voor elke gebouwfunctie van welke omvang ook de ruimtelijke voorwaarden worden gecreëerd, die maken dat iedereen – met en zonder beperkingen – vanaf de openbare weg via dezelfde routes overal in het gebouw de bestemmingen kan bereiken. Het gebouw is dan in zijn ruimtelijke opzet vanaf de straat structureel bezoekbaar en feitelijk aanpasbaar. De facto vervalt het begrip toegankelijkheidssector, omdat het hele gebouw toegankelijkheidssector is en principieel nergens sprake is van uitsluiting. De ruimtelijke voorwaarden hebben betrekking op de breedte van verkeersroutes en doorgangen, het overbruggen van hoogteverschillen, gebruikruimte bij doorgangen en in sanitaire ruimten. De minimale afmetingen van verblijfsruimten die het huidige Bouwbesluit voorschrijft blijven in het voorstel onaangetast. Om pragmatische reden geldt voor woningen een uitzondering, in die zin, dat achter de woningvoordeur slechts de helft van het verblijfsgebied volgens de voorschriften bezoekbaar hoeft te zijn. Dit met het oog op de bouw van eengezinswoningen met een verdieping.

DETAILS IN TOELICHTING Het voorstel voor aanpassing van het Bouwbesluit beperkt zich tot ruimtelijke eisen. Voorwaarde is wel, dat ook op het belang van de afwerkingsdetails wordt gewezen. Die details zorgen er immers voor, dat niet alleen iedereen in absolute zin van het gebouw gebruik kan maken, maar ook zelfstandig. De toelichting op de voorschriften lijkt hiervoor geschikt. In de toelichting kan worden verwezen naar het Handboek voor Toegankelijkheid (zie A1). Deze verwijzing is in ieder geval zeer essentieel met betrekking tot de inrichting van de sanitaire ruimten.

ONTHEFFINGSGRENS VERBOUW Het voorstel geldt voor nieuwbouw en verbouw. Bij verbouw is daarentegen ontheffing van voorschriften mogelijk onder de strikte voorwaarde, dat deze slechts wordt verleend, als een voorschrift structureel onuitvoerbaar is. Eventuele meerkosten is geen argument. Ontheffing is mogelijk tot een ondergrens: 40% van het verblijfsgebied van een gebouwfunctie moet structureel bezoekbaar (en dus ook aanpasbaar) zijn. De gedachte is dat in voorkomende gevallen hier ten minste de essentiële bezoekersfuncties worden gesitueerd. Aan bestaande bouw worden geen eisen gesteld. Wel wordt van de overheid gevraagd de aanpak van de bestaande voorraad te stimuleren.

A

B

C1

C2

C3

C4

AANBEVELINGEN NA ONDERZOEK

In 2005 vond een onderzoek plaats naar de naleving van de wettelijke toegankelijkheidsvoorschriften bij Amsterdamse woningbouwprojecten in de periode 1996-2004. In het onderzoeksrapport *Toegankelijkheid tussen onmacht en onverschilligheid* [bron 28 – opvraagbaar bij Cliëntenbelang Amsterdam] passeren alle bouwprojecten de revue. De voornaamste conclusie was, dat bij 50% van de projecten niet consequent aan de regels was voldaan en dat hierop door de verantwoordelijke diensten Bouw- en Woningtoezicht eigenlijk heel gelaten en soms ook laconiek werd gereageerd. In het rapport werden aanbevelingen gedaan voor het verbeteren van de organisatie, procedures en kennisniveau van de diensten:

Organisatie

- bepaal de benodigde capaciteit voor een toegankelijkheidstoets
- inventariseer mogelijkheden van uitbesteding

Procedures

- informeer de aanvrager over het belang van toegankelijkheid
- ontwikkel een toegankelijkheidschecklist voor de aanvrager
- ontwikkel een gedragscode voor ontvankelijkheid
- onderzoek de mogelijkheden van een voortoets
- maak afspraken tussen toetsers en handhavers
- onderzoek sanctiemogelijkheden

Kennisniveau

- koppel ervaringen van handhavers terug
- ontwikkel opleidingsmodules
- maak regels inzichtelijk

C1

Mens en Maat

C2

C3

C4

ALLES BEGINT BIJ GOED ONDERWIJS

Al sinds begin jaren negentig van de vorige eeuw was duidelijk, dat er in het bouwkunde onderwijs niet of nauwelijks aandacht aan toegankelijkheid werd besteed. Deze constatering leidde tot de installatie van een tijdelijke deeltijd leerstoel Toegankelijkheid aan de bouwkunde faculteit van de TU Delft (1996-2001). De leerstoel ontwikkelde een methodiek voor expliciete aandacht voor de ergonomische aspecten van de gebouwde omgeving, recent geactualiseerd in de publicatie *Mens en Maat* [bron 30]. Helaas was de leerstoel te weinig tijd gegund om ergonomie structureel in het bouwkunde onderwijs te implementeren en dat is tot op heden ook nergens gebeurd. Een hernieuwde installatie van een lectoraat en/of leerstoel is het overwegen waard...

HANDHAVING

Bouwregelgeving kan goede voorwaarden scheppen voor toegankelijkheid. Maar regels zijn niet genoeg: het gaat om de handhaving ervan. De handhaving is in de huidige praktijk een probleem en niet alleen wat de toegankelijkheid betreft. Toegankelijkheid heeft als eigenschap dat het in een vroege fase van planontwikkeling al 'zichtbaar' is of iets fout gaat of niet. Wat dat betreft is het schokkend, dat ook opzichtige fouten onopgemerkt blijven of – erger nog – worden genegeerd. Er is iets structureel mis met de prioriteitstelling en het bewustzijn van alle verantwoordelijke partijen: ontwikkelaars, architecten, bouwers en lokale overheid. Op dit moment (voorjaar 2012) zijn de Commissie Dekker en het Overlegplatform Bouwregelgeving [bron 29] bezig met de ideevorming voor een betere handhaving. Waar het naartoe gaat is nog ongewis. Vandaar dat dit rapport afsluit met algemene overwegingen die in de ideevorming ter harte kunnen worden genomen. De CG-Raad c.s. stellen zich beschikbaar om hieraan ook verder waar mogelijk een actieve bijdrage te leveren.

PRIORITEIT EN SANCTIES Lokale overheden moeten zich bewust worden, dat de toegankelijkheid van de vastgoed- en woningvoorraad essentieel is voor een steeds grotere groep burgers. Nu geniet toegankelijkheid veelal de laagste prioriteit in de vergunningprocedure. Die prioriteit moet omhoog. Voorts zal moeten worden nagedacht over sancties als de regels niet worden nageleefd. Tot op heden kwam een gebouweigenaar altijd straffeloos weg met nalatigheid. Er kan bijvoorbeeld worden gedacht aan het niet verstrekken van een gebruiksvergunning.

BEWUSTWORDING Indien de handhaving aan 'private partijen' wordt overgelaten, zoals in de discussie over vernieuwing van de handhaving wel wordt gesuggereerd, dan zal eerst in de hele keten – van ontwikkelaar, architect tot opzichter – aan bewustzijn moeten worden gewerkt. Via campagnes zou de (rijks)overheid aan het sociaal en economisch belang van toegankelijkheid een bijdrage kunnen leveren.

ONDERWIJS Bewustwording en praktische kennis begint in het onderwijs. Universitaire en beroepsopleidingen voor bouwkunde, bouwmanagement en vastgoedbeheer schenken in hun curricula nergens expliciete aandacht aan toegankelijkheid, of, meer in het algemeen, aan de ergonomische aspecten van de gebouwde omgeving. Die aandacht is hoogstens heel incidenteel en facultatief. De curricula van opleidingen zouden moeten worden doorgelicht en aangevuld met gebruikmaking van de kennis die hiervoor al lange tijd beschikbaar is.

ERVARINGSDESKUNDIGHEID Historisch is aandacht vragen voor toegankelijkheid het werk geweest van gehandicaptenorganisaties. Allengs raakten steeds meer gebruikersgroepen betrokken, zoals ouderenbonden en Adviescommissies Wonen (VAC's). De ervaringsdeskundigheid van deze groepen is essentieel geweest voor de richtlijnen die zijn ontwikkeld en blijft essentieel voor de handhaving en verdere bevordering van de toegankelijkheid – lees gebruikswaarde – van de gebouwde omgeving. Steun van de overheid is voorsnog essentieel voor het in standhouden van deze netwerken, opdat de bron van ervaringsdeskundigheid behouden blijft.

A

B

C1

C2

C3

C4

BRONNEN (1/2)

- [01] *Tijdschrift voor Gebrekkigenzorg*
(jaargang 1957, nummer 4)
Nederlandse Centrale Vereniging voor Gebrekkigenzorg, Utrecht, 1957
- [02] *Geboden Toegang, eerste druk*
Gehandicaptenraad, Utrecht, 1973
- [03] *Geboden Toegang, elfde druk*
Gehandicaptenraad, Utrecht, 1993
- [04] *Eisen voor aanpasbaar bouwen*
Nationale Woningraad, Almere, 1988
- [05] *European manual for an accessible built environment*
CCPT, Den Haag, 1990
- [06] *European Concept for Accessibility*
Ministerie VWS, CCPT, Den Haag, 1996
- [07] *Rgd-Toegankelijkheidsgids*
Ministerie VROM, Den Haag, 1996
- [08] NEN1814 (nl)
(Toegankelijkheid van buitenruimten, gebouwen en woningen)
NEN, Delft, 2001
- [09] *Handboek voor Toegankelijkheid*
(voorheen Geboden Toegang)
Misset, Doetinchem, eerste druk, 1995
- [10] *Tussen mens en plek*
(over de ergonomie van de fysieke omgeving)
DUP Blueprint, Delft, 2001
- [11] *Handboek voor Toegankelijkheid*
(over de ergonomie van buitenruimten, gebouwen en woningen)
Reed Business, zesde druk, 2008
- [12] *Amerika op weg naar een toegankelijke samenleving*
(verslag van een studiereis naar de opzet en implementatie van de ADA)
CCPT, Den Haag, 1992
- [13] *VN-Gehandicaptenverdrag*
(Tractatenblad van het Koninkrijk der Nederlanden, Jaargang 2007, nr. 169)
- [14] *Verdrag van Lissabon 2007 en Handvest van grondrechten van de Europese Unie: www.europa.eu*
- [15] *Wet Gelijke Behandeling op grond van handicap of chronische ziekte*
(Nederlandse implementatie Europese Richtlijn Arbeid 2000/78/EG;
Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen L303/16 NL 02.12.2000)
Ministerie van Justitie, Den Haag, 2003)
- [16] *Arbeidsomstandighedenwet*
Ministerie van Justitie, Den Haag, 1999
- [17] *Wet maatschappelijke ondersteuning*
Ministerie van Justitie, Den Haag, 2006
- [18] *Integrale toegankelijkheid van (nieuwe) Rijkshuisvesting*
Ministerie VROM, Den Haag, 1992

BRONNEN (2/2)

- [19] *Richtlijn integrale toegankelijkheid openbare ruimte*
CROW, Ede, 2002
- [20] *Aanbevelingen voor verkeersvoorzieningen binnen de bebouwde kom*
CROW, Ede, 2004
- [21] *ITS criteria: www.toegankelijkheidssymbool.nl*
Projectbureau Toegankelijkheid, Utrecht, 2012
- [22] *NS-norm Toegankelijkheid Stationscomplex*
NS Railinfrabeheer, Utrecht, 1997
- [23] *Handboek WoonKeur*
(Nationaal Certificaat voor nieuwbouwwoningen)
SKW Certificatie, Houten, 2011
- [24] *WoonkwaliteitWijzer*
(integrale visie op de gebruikskwaliteit van woning en woonomgeving)
Stichting VACPunt Wonen, Utrecht, 2004
- [25] *Eenvoudig Beter*
(Stand van zaken ontwikkeling Omgevingswet)
Ministerie van Infrastructuur en Milieu, Den Haag, 2012
- [26] *Schiedam te voet*
(de toegankelijkheid van de openbare buitenruimte straat voor straat, buurt voor buurt, wijk voor wijk)
Gemeente Schiedam, 2006
- [27] *Bouwbesluit: www.bouwbesluitonline.nl*
Ministerie van Justitie, Den Haag, 2012
- [28] *Toegankelijkheid tussen onmacht en onverschilligheid*
(onderzoek over naleving van de wettelijke toegankelijkheidsregels bij de Amsterdamse woningbouw 1998/2004)
SGOA – thans Cliëntenbelang Amsterdam, Amsterdam, 2005
- [29] *Verslagen bijeenkomsten Interdepartementaal Overleg Bouwregelgeving 24/25*
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2010-2011
- [30] *Mens en Maat*
(over de ergonomie van ruimte)
StiliNovi, Utrecht, 2010